

OLGA Z. MILANOVIĆ MRLJEŠ*

Alfa BK univerzitet

Fakultet za strane jezike

MOTIV NATPRIRODNOG U ŠEKSPIROVOM *MAGBETU*: RECEPCIJA DRAME KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA U SRBIJI

Sažetak: Drama *Magbet* Viljema Šekspira je izvršila višestruki uticaj na razvoj književnosti. Analizom motiva natprirodnog u pomenutom delu može se dobiti uvid u jedan od načina na koji je Šekspir ovim delom obeležio istoriju svetske književnosti. Predstojeći rad usmeren je na analizu Šekspirovog stvaralaštva sa ciljem osvetljavanja natprirodnih elemenata drame *Magbet*. Od svih Šekspirovih tragedija, *Magbet* je daleko najbogatije delo u pogledu prisustva natprirodnih motiva. U ovom delu je natprirodno sastavni deo strukture radnje, budući da pruža katalizator za akciju, bliži prikaz junaka i pojačava uticaj mnogih ključnih scena. Predmetno istraživanje usmereno je na analizu tragedije *Magbet* na času. Ideja je da se razume na koji način se Šekspirova tragedija *Magbet* analizira u učionicama u srednjim školama u Srbiji. Da bi istaknuti cilj bio realizovan, sprovedeno je istraživanje u neposrednoj saradnji sa profesorima književnosti u srednjim školama u Srbiji. Istraživanjem je zaključeno da profesori najčešće biraju da ovu dramu povežu sa drugim, već poznatim delom i konceptima te da tako podstiču dalje usavršavanje učenika, što omogućava bolje razumevanje samog *Magbeta* i otvara vrata učenicima ka novim analizama.

Ključne reči: natprirodno, *Magbet*, Šekspir, drama, književnost u srednjim školama

* olga.milanovic97@gmail.com

UVOD

Motiv natprirodnog prisutan je u književnim delima počevši od najstarijih primera tragova ove umetnosti. Čovekova težnja da objasni prirodne fenomene i kompleksnost života rodila je bića različitih oblika, neprijatnog izgleda i neobjašnjivih moći. Fasciniranost natprirodnim okupirala je stvaralačku inspiraciju i najvećih književnika svih vremena, među kojima se nesumnjivo nalazi i Viljem Šekspir (1564-1616).

Među Šekspirovim delima ističu se četiri velike drame prožete natprirodnim elementima: *Magbet*, *Hamlet*, *Otelo* i *Kralj Lir*. Iako svaka od navedenih drama obiluje elementima koji mogu da pruže uvid u stanje jedne države, društva, ali i psihe pojedinca, *Magbet* se među njima ističe kao relativno kratko, a naročito kompleksno delo koje iziskuje dublju pažnju. *Magbet* je najkraća tragična drama koju je napisao Šekspir, ali je ujedno poznata i kao jedno od njegovih najznačajnijih dela. U osnovi drame je priča o Magbetu, škotskom generalu kojem tri veštice govore da će on biti kralj Škotske. Predmet tragedije je preuzet iz istorije Škotske, zbog čega mnogi kritičari nastoje da dovedu u vezu ovo delo sa tadašnjim političkim zbivanjima na teritoriji Engleske. Ubistva, ratovanje, krv, odsečene glave, prirodne katastrofe, kao i paranormalne pojave poput duhova, veštica i proročanstava, prožimaju čitavu tragediju *Magbet*. Teško je izbeći osećaj koji tragedija prenosi, a to je da apokaliptička pretnja visi nad Škotskom, a samim tim i nad celim svetom, ako se uzmu u obzir slike mraka, straha i užasa kojima ova drama obiluje usled vladavine tiranina.

MOTIV NATPRIRODNOG U KNJIŽEVNOSTI

Motiv natprirodnog zauzima centralno mesto u predmetnom radu. Imajući u vidu njegov značaj za dalji tok rada, na početku je neophodno definisati ga.

Postoje različite definicije natprirodnog. Prema definiciji koju predlaže *Kembridžov Rečnik*, natprirodno je ono šta je izazvano silama koje ne mogu biti objašnjene naučnim putem.¹ Slično, *Britanika* objašnjava natprirodno kao ono šta se “ne može objasniti naukom ili zakonima prirode; stvari koje se ne mogu objasniti naukom i koje uključuju duhove, magiju itd”.² Definicija predložena u rečniku *Meriam-Webster* ističe da se natprirodnim smatra ono šta se a) odnosi na poredak postojanja izvan vidljivog vidljivog univerzuma,

¹ “caused by forces that cannot be explained by science” (Cambridge Dictionary, 2023).

² “unable to be explained by science or the laws of nature; things that cannot be explained by science and seem to involve ghosts, spirits, magic, etc” (Britannica, 2023b).

posebno, b) odnosi na Boga³ ili boga,⁴ poluboga, duha ili đavola”, ali takođe na “odstupanje od onoga što je uobičajeno ili normalno, posebno kada izgleda da prevazilazi zakone prirode” i “pripisuje se nevidljivom agentu (kao što je duh)⁵” (Merriam-Webster Dictionary, 2023).

Iznete definicije su koncizne i dele određene elemente, tako da se može videti da je zajedničko za sve njih sledeće: nemogućnost objašnjavanja pojava putem nauke i postojanje neuobičajenih bića i sila.

Dosadašnja istraživanja koja su usmerena na recepciju drame *Magbet* Viljema Šekspira na časovima u školama su prevashodno obuhvatila škole engleskog govornog područja i analizirale kako se ova drama obrađuje na časovima engleske književnosti. U manjem broju slučajeva, istraživanja su sprovedena u školama gde se engleski uči kao strani jezik i čitaju se delovi iz drame *Magbet*. U oba slučaja, fokus je na analizi Šekspirovog jezika (Purewal, 2017; Elliott & Olive, 2019). Istovremeno, ne postoje radovi koji se bave recepcijom Šekspirovih dela u školama u Srbiji.

DRAMA *MAGBET* VILJEMA ŠEKSPIRA

S obzirom na njeno bogatstvo u kontekstu natprirodnih elemenata, drama *Magbet* Viljema Šekspira je izvršila višestruki uticaj na razvoj književnosti. Analizom motiva natprirodnog u pomenutom delu može se dobiti uvid u jedan od načina na koji je Šekspir ovim delom obeležio istoriju svetske književnosti.

Viljem Šekspir je bio pesnik, dramaturg i glumac, a često ga nazivaju engleskim nacionalnim pesnikom i mnogi ga smatraju najvećim dramaturgom svih vremena. Činjenica je da Šekspir zauzima jedinstvenu poziciju u svetskoj književnosti (Britannica, 2023a). Živeo je u vreme kada su ideje i društvene strukture uspostavljene u srednjem veku još uvek uticale na ljudsku misao i ponašanje. Kraljica Elizabeta I bila je Božji zastupnik na zemlji, a lordovi i obični ljudi imali su svoja mesta u društvu pod njom, sa odgovornostima koje su bile od Boga, a prosleđene preko nje. Redosled stvari, međutim, nije ostao neupitan. Ateizam se i dalje smatrao izazovom religije i načina života većine, ali hrišćanska vera više nije bila

³ Odnosi se na jednog Boga u monoteističkim religijama.

⁴ Odnosi se na jednog od više bogova u politeističkim religijama.

⁵ U engleskom jeziku postoji jasna distinkcija između *ghost* i *spirit*, što nije slučaj u srpskom jeziku gde se koristi jedinstveni izraz “duh”. Prema Hansu Holceru, profesoru parapsihologije, duhovi u smislu *ghosts* su slični psihotičnim ljudskim bićima, nesposobni da sami rasuđuju, dok su duhovi u smislu *spirits* preživele ličnosti svih ljudi koji umiru na relativno normalan način, odnosno bez problema koji se odnose na prvu kategoriju (*ghosts*) (Holzer, 2012).

jedinstvena. Autoritet Rima osporili su Martin Luter, Žan Kalvin, mnoštvo malih religioznih sekta i, štaviše, sama Anglikanska crkva. Kraljevski prerogativ je osporen u Parlamentu; ekonomski i društveni poređci bili su poremećeni usponom kapitalizma, preraspodelom manastirske zemlje pod Henrijem VIII, ekspanzijom obrazovanja i prilivom novog bogatstva iz otkrivanja novih zemalja (Beesly, 1902: 211).

Magbet je najkraća tragična drama koju je napisao Šekspir. Napisana je 1606. godine i čak godinama po nastanku su u svetu pozorišta mnogi verovali da je delo proketo, pa su izbegavali da ga izvode. Značaj *Magbeta* je očigledan kada se analizira koliko puta je do danas komad izveden i koliko pažnju čitalaca i književnih kritičara i dalje privlači. Pozorišna predstava *Magbet* prvi put je izvedena 1611. godine (RSC, 2023).

Od svih Šekspirovih tragedija, *Magbet* je daleko najbogatije delo u pogledu prisustva natprirodnih motiva. Tragedija počinje sa tri veštice koje daju *Magbetu* i Banku proročanstvo koje izlaže radnju ostatka drame. *Magbeta* progoni natprirodno, budući da mu se priviđaju stvari koje drugi ne mogu da vide; on čuje glasove i proganja ga duh ubijenog druga.

U *Magbetu* je natprirodno sastavni deo strukture radnje, budući da pruža katalizator za akciju, bliži prikaz junaka i pojačava uticaj mnogih ključnih scena. Natprirodno se pojavljuje u mnogim različitim oblicima - ne samo da se pojavljuje duh, već se pojavljuju i lebdeći bodež, veštice i proročanska utvara (Hibbs & Hibbs, 2001: 273). Veštice u drami *Magbet* igrale su značajnu ulogu u smeštanju natprirodnih elemenata u centar radnje. Šekspirove veštice su proroci koji pozdravljaju *Magbeta* na početku drame i predviđaju njegov uspon na tron. Nakon što je ubio kralja i popeo se na škotski tron, *Magbet* ih čuje kako dvosmisleno predviđaju njegov konačni pad. Veštice i njihove zamke i natprirodne aktivnosti daju zlokoban ton čitavoj drami. Tri veštice su na kraju odvele *Magbeta* do njegove smrti, i imaju upadljivu sličnost sa tri moire, boginje usuda iz grčke mitologije, odnosno sa sudajama iz staroslovenske. Osim veštica, prisustvo duhova u *Magbetu* može značajno da doprinese razumevanju složenosti ove drame. Uloga sablasti u *Magbetu* je da povežu unutrašnji nemir *Magbetovog* uma sa spoljašnjim haosom okruženja. Natprirodni elementi najavljuju zle misli i podstiču na zla dela u drami. Moć natprirodnog je ilustrovana kroz veštice koje nastoje da zavedu i prevare, te doprinosi simboličkim agensima zla koji dominiraju u delu. Dihotomija prirodno-natprirodno jedan je od najupadljivijih primera slika koje Šekspir koristi kao pokazatelj ključne teme u svom delu: borbu sila dobra protiv zla. On koristi slike prirodnog naspram natprirodnog da smesti događaje u kontekst preispitivanja njihove moralne ispravnosti, kao i da kreira željeno raspoloženje.

ISTRAŽIVAČKI DEO – RECEPCIJA DRAME *MAGBET* KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA U SRBIJI

Po objašnjenju osnovnih termina na kojima je izgrađen predmetni rad, kao i analize motiva natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*, što je u srži rada, moguće je predočiti praktično istraživanje sprovedeno za ove potrebe. Istraživanje urađeno u okviru ovog rada posvećeno je recepciji tragedije *Magbet* kod učenika srednjih škola u Srbiji. Posle objašnjenja osnovnih metodoloških elemenata biće istaknuti rezultati istraživanja, što će stvoriti uslove za diskusiju, kao i pružanje odgovora na centralna istraživačka pitanja rada.

PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Predmetno istraživanje usmereno je na analizu tragedije *Magbet* na času. Odabrani metod je favorizovan u odnosu na ostale, s obzirom na činjenicu da se pomenuta drama ne nalazi na spisku obavezne lektire za srednje škole, te su odabrani oni profesori koji su pomenuto delo analizirali na časovima. Istraživanjem se žele prepoznati načini na koje profesori književnosti podstiču analizu ove Šekspirove drame, što sve treba da vodi ka konačnom zaključku u vezi s time kako se *Magbet* analizira u učionicama u srednjim školama u Srbiji i kako to utiče na dalje angažovanje učenika na časovima književnosti. Da bi istaknuti ciljevi bili realizovani, sprovedeno je istraživanje u neposrednoj saradnji sa profesorima književnosti u srednjim školama u Srbiji.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja je kontaktirano dvanaest profesora književnosti, od kojih se desetoro odazvalo pozivu i prihvatilo da saraduje u istraživanju. Profesori koji su učestvovali u istraživanju su iz sledećih regiona Srbije: iz Vojvodine, beogradskog regiona i regiona Šumadije i Zapadne Srbije. U istraživanju nisu učestvovali profesori koji bi predstavljali region Južne i Istočne Srbije, što se može smatrati jednim od ograničenja predmetne studije. Unapred je potvrđeno da ispitanici analiziraju dramu *Magbet* na časovima književnosti. Sa ispitanicima je sproveden strukturisan intervju koji se sastojao od 20 pitanja zatvorenog tipa. Intervju je sproveden s profesorima pojedinačno, odvijao se onlajn između autora rada i ispitanika putem platforme Zoom. Svaki intervju trajao je između 20 i 30 minuta.

Radi lakšeg prikupljanja osnovnih podataka o ispitanicima i boljeg razumevanja njihove profesionalne pozadine, ispitanicima je prvo upućen upitnik koji je sadržao sedam pitanja u vezi s polom, godinama starosti, dužinom perioda tokom kojeg su predavali književnost, odnosno dužinom radnog staža u struci, tipom škole u kojoj predaju književnost, prosečnom veličinom razreda kojem predaju književnost, prosečnim brojem naročito nadarenih učenika za književnost po razredu i brojem dodatnih časova za nadarene učenike na mesečnom nivou. Pored toga, postavljena su i tri pitanja u vezi s samom analizom drame

Magbet Viljema Šekspira. Ova pitanja su bila zatvorenog tipa radi lakšeg tumačenja. U okviru intervjua su postavljena unapred pripremljena pitanja, a ispitanici su bili slobodni da daju svoje odgovore kvalitativno, što će biti prikazano u predstojećem delu u vidu navođenja delova ili celina njihovih izjava. Kako je intervju anonimnog tipa, u ove svrhe neće biti korišćeni pseudonimi, već će ispitanici biti razlikovani prema školama u kojima predaju književnost, u svrhe lakše analize odgovora.

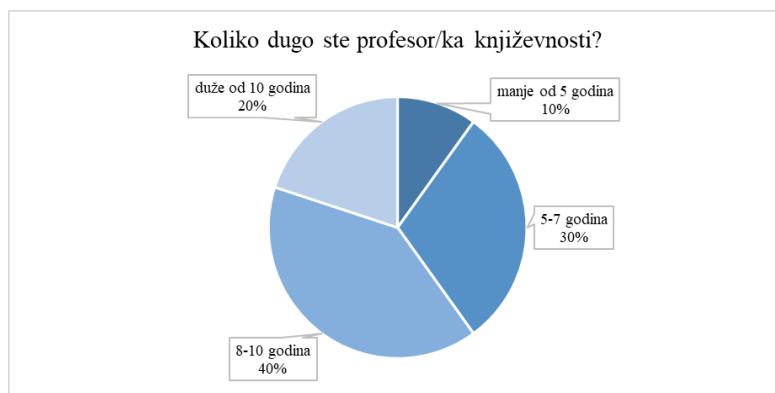
ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Istraživačka pitanja od kojih se polazi u predmetnom radu su sledeća:

1. Koji se elementi natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu* najčešće analiziraju na času u srednjim školama u Srbiji?
2. Kako učenici srednjih škola u Srbiji razumeju ulogu motiva natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*?
3. Kako profesori književnosti srednjih škola u Srbiji podstiču različite pristupe u analizi natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*?

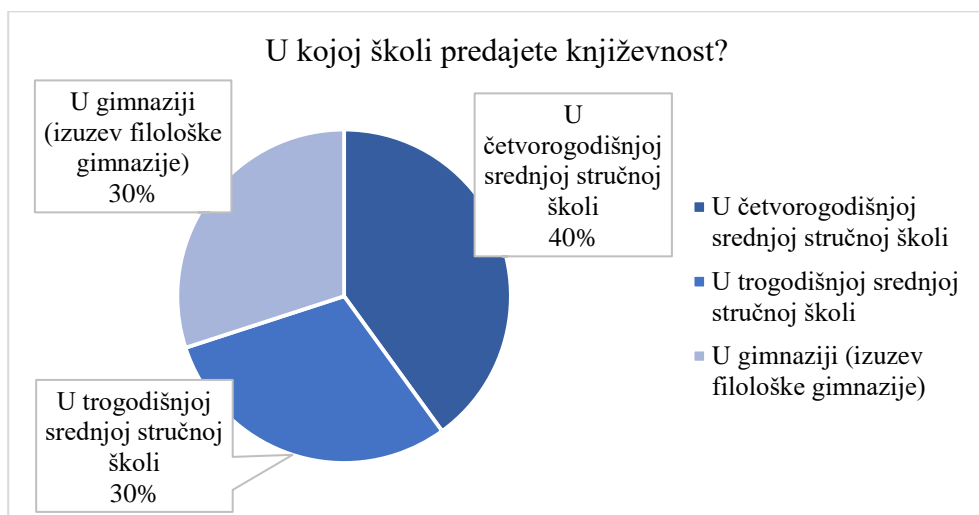
ANALIZA ISTRAŽIVANJA

Prema rezultatima ovog dela istraživanja, osam od deset ispitanika su žene. Kada je reč o starosnoj strukturi uzorka, 50% ispitanika je starosti između 30 i 40 godina, 40% je starosti između 40 i 50 godina, a 10% je mlađe od 30 godina. Najmlađa ispitanica je jedina koja ima manje od 5 godina iskustva predavanja književnosti u školi, dok su ostali profesori iz uzorka imali između 5 i 7 godina u 30% slučajeva, između 8 i 10 u 40% slučajeva, a dve ispitanice su profesorke književnosti duže od 10 godina.

Slika 1. Struktura odgovora na pitanje *Koliko dugo ste profesor/ka književnosti?*

Kada je reč o strukturi ispitanika prema tipu škole u kojoj predaju književnost, pravi se razlika između tri grupe: onih koji predaju u gimnaziji (osim filološke), onih koji predaju u trogodišnjoj srednjoj stručnoj školi i onih koji predaju u četvorogodišnjoj srednjoj stručnoj školi, gde se pod srednjom stručnom školom misli na srednje škole izuzev gimnazija (medicinska srednja škola, mašinska, ekonomska, elektrotehnička itd). Budući da može doći do situacije u kojoj ispitanik predaje književnost u dve ili više različitih škola, u okviru uputstva za davanje odgovora na ovo pitanje naznačeno je da treba označiti onaj tip škole u kojem nastavnih pretežno predaje književnost, odnosno provodi više vremena, ulaže više napora i truda.

Slika 2. Struktura odgovora na pitanje *U kojoj školi predajete književnost?*

Kao što se može videti iz grafikona, najveći broj ispitanika pretežno predaje u srednjoj stručnoj školi četvorogodišnjim smerovima (40%), dok ostali predaju u srednjim stručnim školama trogodišnjim smerovima ili u gimnazijama, izuzev filološke gimnazije (po 30%). Istraživanjem nije obuhvaćen nijedan profesor koji predaje u filološkoj gimnaziji. Profesori u 80% slučajeva predaju književnost razredima veličine u proseku oko 30 učenika. U preostalih 20% slučajeva reč je o razredima manjim od po 30 učenika. Sedam ispitanika je navelo da može da prepozna jednog do dva naročito nadarena učenika za književnost u proseku po razredu. U 20% slučajeva profesor/ka može da prepozna više od 2 naročito nadarena učenika za književnost u proseku po razredu, a jedan ispitanik je istakao da jedva može da pronade jednog naročito nadarenog učenika za književnost u proseku po razredu. Konačno, među ispitanicima je utvrđeno da se dodatni časovi za učenike naročito nadarene za književnost u proseku održavaju dva puta mesečno.

U vezi s analizom Šekspirovog *Magbeta*, svi ispitanici su istakli da su naslov drame pomenuli na redovnim časovima književnosti, a da su detaljniju analizu dela radili u okviru dodatnih časova s učenicima naročito nadarenim za književnost. Ovom delu je posvećen jedan dodatni čas ili blok časova u 90% slučajeva, a jedan profesor književnosti je ovoj drami posvetio dva časa, odnosno dva bloka časova.

REZULTATI I DISKUSIJA

U nastojanju da se razume koji se elementi natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu* najčešće analiziraju na času u srednjim školama u Srbiji, ispitanici su upitani o načinu analiziranja drame s učenicima. Profesorke koje predaju književnost u gimnaziji su isticale važnost Šekspirovog stvaralaštva uopšteno i naglašavale vezu drame *Magbet* s drugim Šekspirovim delima, a pre svega s *Hamletom*, koji se čita kao deo obavezne lektire. Jedna od profesorki koje predaju u gimnaziji je istakla:

Zaista je važno da deca razumeju zbog čega je Šekspir toliko važan za istoriju književnosti. Trudim se da im objasnim šta su njegova dela značila za tadašnje društvo. On je koristio veštice, duhove, priviđenja da prenese neke važne poruke o društvu, ali i o pojedincu. (...) Kada smo analizirali *Magbeta*, najveću pažnju smo posvetili upravo vešticama i halucinacijama. Želela sam da razumeju (učenici) koja je uloga veštica, zašto je Šekspir koristio baš njih.

Sličan odgovor u vezi s značajem veštica za analizu dela su dali i drugi ispitanici. Ispitanica koja predaje književnost u četvorogodišnjoj srednjoj stručnoj školi naglasila je sledeće:

Najviše sam se fokusirala na analizu priviđenja. Jedna učenica je imala sjajnu ideju tokom časa. Ona je predlagala da analiziramo tok reči i tok događaja i to je povezala sa staroslovenskim verovanjem u magijsku moć reči. To je bio sjajan predlog. Radili smo ovu vežbu i došli do zaključka da su natprirodne, zle sile upravljale mislima i rečima, što je imalo tragične posledice.

Na pitanje u vezi s načinom na koji učenici srednjih škola u Srbiji razumeju ulogu motiva natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*, profesori su uglavnom pripremali učenike objašnjavajući osnovne pojmove u vezi s natprirodnim i ulogom koju natprirodni elementi najčešće imaju u književnim delima. Prema rečima jednog ispitanika, ovi elementi „podstiču junake da čine nešto što obično ne bi učinili, nešto što ne bi uradili na sopstvenu inicijativu pri zdravoj pameti, ali i otkrivaju veliko folklorno bogatstvo...oni su i dan-danas prisutni u mnogim delima“. Takođe, „ovi elementi određuju tok radnje, dovode dramu do kulminacije, a mogu i da pomognu u raspletu“. Učenici su, prema rečima ispitanika, razumeli da se kroz natprirodne elemente saopštavaju važne poruke i menja atmosfera dela, međutim, većina

ispitanika je istakla da su učenici verovali da je reč o elementima koji se uvode usled spoljnih faktora u smislu da su oni bili uvedeni u književno delo jer su takva verovanja bila široko rasprostranjena u realnosti. Posledično, može se zaključiti da učenici neretko zanemaruju ulogu natprirodnih elemenata kao umetničkog sredstva.

Poslednje istraživačko pitanje ticalo se načina na koji profesori književnosti srednjih škola u Srbiji podstiču različite pristupe u analizi natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*. Kroz intervju u okviru ovog istraživanja se došlo do zaključka da ispitani profesori podstiču učenike da samostalno analiziraju različite elemente natprirodnog u tragediju *Magbet*, ali ih i upućuju na eseje u kojima je ova tema obrađena. Takođe, profesori su dovodili *Magbet* u vezu s drugim Šekspirovim delima ili delima drugih velikih pisaca. Jedna ispitanica koja predaje književnost trogodišnjim smerovima u stručnim srednjim školama istakla je sledeće:

Zadala sam im da pročitaju dramu i da pišu sebi beleške sa strane, da analiziraju kada se javljaju natprirodne sile i bića, zašto se javljaju, šta se onda dešava i slično. Potom smo na času diskutovali o natprirodnom u *Magbetu* i natprirodnom u *Hamletu*, kojeg smo radili u tom periodu. Namerno sam gledala da *Magbeta* analiziramo nakon što smo uradili *Hamleta*, ipak im je potrebna ta podloga kada se susreću sa Šekspirovom ponovo nakon *Romea i Julije*.

Ispitanik koji predaje književnost u četvorogodišnjim smerovima u srednjim stručnim školama je tvrdio sledeće:

Učenici mnogo bolje mogu da razumeju ne samo *Hamleta*, nego i druga dela koja nam kasnije po planu i programu dolaze, ako obogatimo časove. Na redovnim časovima sam pred celim razredom pričao o *Magbetu*. Iako ga nismo čitali na tim časovima, smatram da je deo opšte kulture znati o čemu je reč u ovoj drami. Kasnije smo na dopunskim časovima s učenicima analizirali legende i narodna verovanja koja mogu da se prepoznaju u *Magbetu*. Uspeli su to da povežu s Andrićevom besedom gde on kaže da se u legendama, narodnim predanjima, kriju istine koje su nam potrebne. Mogli smo detaljno da pričamo o društveno-političkim, čak i ekonomskim uslovima koji su obeležili vreme u kojem je živeo i stvarao Šekspir, ali sam insistirao da se držimo onih zapovesti koje su nam ruski formalisti ostavili i da posmatramo delo kao samo za sebe. Analizirali smo tako *Magbeta* mimo neposrednog istorijskog konteksta. Tako smo došli do srži drame, a sa sigurnošću mogu da kažem da su baš zbog te vežbe učenici otvorili vrata ka natprirodnom i to sam mogao da vidim na primeru nekih od njihovih vežbi pisanja.

Na osnovu istaknutih odgovora do kojih se došlo kroz intervju, dolazi se do opštih zaključaka u vezi s analizom tragedije *Magbet* na času. Dobijeni su odgovori na inicijalno postavljena istraživačka pitanja i stvorena je dobra osnova za procenjivanje načina na koji se natprirodno analizira na časovima književnosti, kao i dalja istraživanja na ovu temu.

Činjenica je da Šekspirova dela *Romeo i Julija* i *Hamlet* dobijaju daleko više pažnje na časovima književnosti u srednjim školama u Srbiji. *Magbetu* i drugim dramama ne posvećuje se mnogo vremena na časovima književnosti – najčešće se ova drama samo pomene u isticanju značaja Šekspirovog stvaralaštva i kreiranju uvoda za analizu navedena dva dela koja se obavezno obrađuju na časovima. Usled upravo navedenog, veliki deo Šekspirovog doprinosa ostaje nepoznat učenicima srednjih škola.

Na osnovu iznetih odgovora, zaključuje se da je *Magbet* delo koje veoma često iziskuje značajne napore profesora da bi uspeali da ga približe svojim učenicima. Istraživanje je ukazalo na to da se kao element natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu* najčešće analiziraju u školama upravo veštice. Ovo ne treba da čudi ni s obzirom na obimnu literaturu na koju se može naići u vezi s analizom uloge koju veštice imaju. Na pitanje u vezi s načinom na koji učenici srednjih škola u Srbiji razumeju ulogu motiva natprirodnog u Šekspirovom *Magbetu*, profesori su uglavnom pripremali učenike objašnjavajući osnovne pojmove u vezi s natprirodnim i ulogom koju natprirodni elementi najčešće imaju u književnim delima. Prema rečima jednog ispitanika, ovi elementi „podstiču junake da čine nešto šta obično ne bi učinili, nešto šta ne bi uradili na sopstvenu inicijativu pri zdravoj pameti, ali i otkrivaju veliko folklorno bogatstvo...oni su i dan-danas prisutni u mnogim delima“. Takođe, ovi elementi „određuju tok radnje, dovode dramu do kulminacije, a mogu i da pomognu u raspletu“. Učenici su, prema rečima ispitanika, razumeli da se kroz natprirodne elemente saopštavaju važne poruke i menja atmosfera dela, međutim, većina ispitanika je istakla da su učenici verovali da je reč o elementima koji se uvode usled spoljnih faktora u smislu da su oni bili uvedeni u književno delo jer su takva verovanja bila široko rasprostranjena u realnosti. Posledično, može se zaključiti da učenici neretko zanemaruju ulogu natprirodnih elemenata kao umetničkog sredstva.

ZAKLJUČAK

Umetnički stil Viljema Šekspira je jedinstven, a uticaj verovatno nemerljiv. Međutim, i pored razvijene svesti o važnosti Šekspira i njegovog stvaralaštva, svega nekoliko (preciznije, dva) njegova dela se detaljno analiziraju u okviru formalnog obrazovanja, usled čega veliki broj učenika po završetku srednje škole i dalje ne zna mnogo u vezi s Šekspirovim doprinosom. Predmetni rad nastao je s idejom da se bolje razume motiv natprirodnog u drami *Magbet*, ali uz identifikovanje postojećih prednosti i nedostataka prakse podučavanja književnosti u srednjim školama. Drugim rečima, kroz ovo istraživanje je bilo potrebno prepoznati jake i slabe strane podučavanja književnosti u cilju kreiranja boljeg razumevanja književnog dela uopšte, sa posebnim fokusom na dela u kojima se javljaju natprirodni elementi.

Predmetnom studijom analizirana je recepcija drame *Magbet* kod učenika srednjih škola u Srbiji. Istraživanjem je zaključeno da profesori najčešće biraju da ovu dramu povežu sa drugim, već poznatim delom i konceptima te da tako podstiču dalje usavršavanje učenika. Ovo ima višestruke koristi: omogućava bolje razumevanje samog *Magbeta* i otvara vrata učenicima ka novim analizama.

Opravdano se može govoriti o doprinosu predmetnog rada ne samo akademskoj zajednici, već i praksi u obrazovnim ustanovama. Naime, ovaj rad može da pomogne u prepoznavanju načina na koje se može unaprediti analiza ovog književnog dela, ali i rada na časovima književnosti uopšte. S obzirom na to da u istraživanju nisu učestvovali profesori Južne i Istočne Srbije, buduća istraživanja bi trebalo usmeriti na obuhvatanje svih regiona Srbije, ne bi li se omogućila komparacija između različitih područja i to ukrstilo sa lokalnim verovanjima.

LITERATURA

- Beesly, E. S. (1902). *Queen Elizabeth*. New Hampshire: Ayer Company Pub.
- Britannica. (2023a). *William Shakespeare*. Preuzeto sa: <https://www.britannica.com/biography/William-Shakespeare#ref232300>
- Britannica. (2023b). *Supernatural*. Preuzeto sa: <https://www.britannica.com/dictionary/supernatural>
- Cambridge Dictionary. (2023). *Supernatural*. Preuzeto sa: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/supernatural>
- Elliott, Victoria; Olive, Sarah (2019). *Secondary Shakespeare in the UK: what gets taught and why?. English in Education, (1), 1–14.*
- Hibbs, T., & Hibbs, S. (2001). Virtue, Natural Law, and Supernatural Solicitation: a Thomistic Reading of Shakespeare's Macbeth. *Religion and the Arts, 5(3), 273-296.*
- Holzer, H. (2012). *Ghosts I've met*. New York: Union Square & Co.
- Merriam-Webster Dictionary. (2023, March 01). *Supernatural*. Preuzeto sa: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/supernatural#:~:text=%3A%20of%20or%20relating%20to%20an,transcend%20the%20laws%20of%20nature>
- Purewal, S. (2017). Shakespeare in the Classroom: to be or not to be?. *Warwick Journal of Education-Transforming Teaching, 1, 26-35.*

RSC. (2023). *Macbeth*. Preuzeto sa: <https://www.rsc.org.uk/macbeth/about-the-play/dates-and-sources#:~:text=An%20eyewitness%20account%20by%20Dr,in%20August%20or%20December%201606>.

OLGA Z. MILANOVIĆ

**THE SUPERNATURAL MOTIF IN SHAKESPEARE'S *MACBETH*:
RECEPTION OF THE DRAMA AMONG SECONDARY SCHOOL
STUDENTS IN SERBIA**

Summary: William Shakespeare's play *Macbeth* had a multiple impact on the development of literature. By analyzing the motif of the supernatural in the aforementioned work, one can gain an insight into one of the ways in which Shakespeare marked the history of world literature with this work. The upcoming work is focused on the analysis of Shakespeare's work with the aim of illuminating the supernatural elements of the play *Macbeth*. Of all Shakespeare's tragedies, *Macbeth* is by far the richest work in terms of the presence of supernatural motifs. In this work, the supernatural is an integral part of the plot structure, as it provides a catalyst for the action, brings closer the portrayal of the hero, and heightens the impact of many key scenes. The subject research is focused on the analysis of the tragedy *Macbeth* in class. The idea is to understand how Shakespeare's tragedy *Macbeth* is analyzed in secondary school classrooms in Serbia. In order to realize the highlighted goal, research was conducted in close cooperation with professors of literature in secondary schools in Serbia. The research concluded that male and female professors most often choose to connect this drama with other, already known works and concepts, thus encouraging further improvement of students, which enables a better understanding of *Macbeth* itself and opens the door to new analyzes for students.

Key words: supernatural, *Macbeth*, Shakespeare, drama, literature in secondary schools

Datum prijema: 7.8.2023.

Datum ispravki: 7.11.2023.

Datum odobrenja: 9.11.2023.